

АНОТАЦІЯ

Хмилюк Т.В. «Messa-memoria» М. Попова та «Урочиста меса» О. Польового в контексті оновлення сучасної української духовної музики

Кваліфікаційна праця на правах рукопису.

Наукове обґрунтування творчого мистецького проєкту на здобуття освітньо-творчого ступеня доктора мистецтва за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво».

Комунальний вищий навчальний заклад «Дніпропетровська академія музики ім. М. Глінки» Дніпропетровської обласної ради». – Дніпро, 2022.

Мета наукового обґрунтування творчого мистецького проєкту – виявити ознаки меси в сучасній українській духовній музиці крізь призму авторського бачення запорізького композитора Миколи Попова та одеського композитора Олега Польового.

У першому розділі подано огляд хорової духовної музики як пріоритетної сфери у творчості сучасних українських композиторів.

Окремо розглянуті поняття «духовне» та «сакральне» в музиці. До сакральної музики відносять твори, безпосередньо пов'язані з богослужбовою практикою, що цілком відповідають визначенням «літургічна», «паралітургічна» та «позабогослужбова» музика. Диференційовані поняття церковного співу і духовної музики. Доповнюючи одне одного, вони є невід'ємними складовими духовної християнської культури.

Аналізуючи музичні зразки сучасних мес/реквіємів, звернули увагу на синтез в них ознак різних жанрів (симфонії, сюїти тощо). Ґрунтуючись на дослідженнях А.Г. Єфіменко щодо типологізації мес, доповнили її новітніми зразками жанру у період 2000-х років: за функцією і місцем виконання, з переважанням концертного вжитку; жанровою асиміляцією; жанровими цитатами; вільним підходом до вибору текстів, кількості частин, виконавського складу; діалогом традицій та вільної творчої ініціативи автора тощо.

У другому розділі здійснено аналіз «Messa-memoria» М. Попова для солістів, мішаного хору та великого симфонічного оркестру (2017) та «Урочистої меси» О. Польового для дитячого або жіночого хору, солістів, камерного оркестру та органу (2009) як прикладів мес 2000-х років.

При розгляданні жанрово-образних уподобань у хорових творах М. Попова, серед яких – масштабні композиції кантатно-ораторіального плану, визначили різноманітність їх виконавських складів.

«Messa-memoria», як зразок жанру *Missa concertata* (термін П. Лаппі), є яскравим прикладом оновленої моделі жанру духовної літургічної традиції через призму авторського бачення сучасного композитора.

Рефлексивним станом пояснюється тональна драматургія «Messa-memoria», сконцентрована у сфері виключно мінорних тональностей. Уся композиція обрамовується частинами спільного лірико-споглядального характеру, тональною логікою. Твір М. Попова поєднує основу *Ordinarium Missae* (незмінні частини) з ознаками реквієму як заупокійної меси; відповідно, його структуру порівняно з їх загальними схемами.

Шестичастинна «Messa-memoria» відрізняється компактністю звучання: завдяки об'єднанню розділів 2–3, 4–5 в єдине ціле за принципом *attacca*, виникає відчуття тричастинної структури. Основними образно-змістовними акцентами стають лірико-рефлексивний і активно-драматичний з відповідною опорою на пісенність, наближену до слов'янського мелосу, широкі розспіви в ліричних епізодах і тембральною загущеністю, високим динамічним профілем, різкістю звукових комплексів, *tutti* хорового і оркестрового складу, ритмічною акцентованістю з вкрапленням джазових елементів в драматичних, кульмінаційних розділах.

Надано аналіз хорової партитури «Messa-memoria».

При розгляді жанрової панорами хорових творів О. Польового привертає увагу інтерес композитора до духовної тематики – від хорового концерту до католицької меси. «Урочиста меса» на канонічний латинський текст для струнного оркестру, дитячого або жіночого хору, солістів та органу (2009),

зразок сучасної *Missa solemnis*, є одним з найбільш масштабних творів композитора.

Розглянуто «Урочисту месу» з погляду композиторського задуму та її інтерпретації Т. Хмилюком. Визначено, що разом зі збереженням традиційних для ординарію меси частин: «Kyrie eleison», «Gloria», «Sanctus», «Benedictus», «Agnus Dei», в «Урочисту месу» О. Польовий вводить два піснеспіви як змінні частини – «Ave Maria», «Alleluia».

Виявлено характерні відмінності нового перекладення. При збереженні основних параметрів оригіналу, партій солістів (сопрано, меццо-сопрано), структури і тональностей всіх частин, перекладення меси Т. Хмилюком максимально обмежене за складом, оскільки замість струнного оркестру та органу в ньому задіяні тільки орган та фортепіано.

Зазвичай при хорових перекладеннях з однорідного складу хору на мішаний виникає потреба в заміні тональності твору на більш зручну (на кварту чи квінту вгору або вниз). Це пов'язано з діапазонами хорових голосів: якщо б ми напряму передали виконання партій жіночих голосів чоловічим, то останнім було б не зручно виконувати занадто високі партії. Більше того, деякі звуки і взагалі могли бути за межами виконавського діапазону. До всього сказаного треба додати, що зміна тональності могла зовсім негативно вплинути на донесення художнього образу меси; її пониження зробило б тембри занадто масивними та громісткими, а підвищення – навпаки. Тому автор перекладення прийняв рішення повністю зберегти без змін тональний план «Урочистої меси» О. Польового.

Пропонуються інші технічні способи вирішення цієї проблеми: заміна місцями двох середніх голосів; введення п'ятого голосу; гармонічне заповнення; подвоєння; застосування *divisi* у фрагментах, де це було необхідно та можливо.

Зазначено, що перекладення для мішаного хору набуло нових фактурних та тембрових фарб, адже мішаний хор став більш виразним та динамічним, із широким спектром виконавських можливостей.

Ключові слова: меса, реквієм, хорова музика, частина, духовний, жанр, концерт, сакральний, літургійний, оновлення, синтез.

SUMMARY

Khmel'yuk T. «Messa-memoria» of M. Popov and «Solemn Mass» of O. Polevoy in the context of the renewal of modern Ukrainian sacred music. – Qualification work on the rights of the manuscript.

Scientific substantiation of the creative art project for obtaining the educational and creative degree of Doctor of Arts in the specialty 025 Music.

Municipal higher educational institution «M. Glinka Dnipropetrovsk Academy of Music» of Dnipropetrovsk regional council. – Dnipro, 2022.

The purpose of the scientific substantiation of the creative art project is to reveal the signs of the Mass in modern Ukrainian sacred music through the prism of the author's vision of the peculiarities of Zaporizhzhia composer Mykola Popov and Odesa composer Oleg Polevoy.

The first section provides an overview of choral spiritual music as a priority area in the works of contemporary Ukrainian composers.

The concepts of «spiritual» and «sacred» in music are considered separately. Sacred music includes works directly related to liturgical practice, which fully meet the definitions of «liturgical», «paraliturgical» and «non-liturgical» music. Differentiated concepts of church singing and spiritual music. Complementing each other, they are an integral part of Christian spiritual culture.

Analyzing the musical samples of modern masses / requiems, we paid attention to the synthesis and mixing of features of different genres (symphonies, suites, etc.). Based on the research of A. Efimenko on the typology of masses, supplemented it with the latest examples of the genre in the 2000s: by function and place of performance, with a predominance of concert usage; genre assimilation; genre quotes; free approach to the choice of texts, number of parts, performance; dialogue of traditions and free creative initiative of the author, etc.

The second section analyzes «Messa-memoria» by M. Popov for soloists, mixed choir and large symphony orchestra (2017) and «Solemn Mass» of O. Polevoy for string orchestra, children's choir, soloists and organ (2009) as examples of mass 2000s.

When considering the genre and image preferences in the choral works of M. Popov, among which – large-scale compositions of cantata and oratorio plan, determined the diversity of their performances.

«Messa-memoria», as a model of the genre *Missa concertata* (term of P. Lappi), is a striking example of an updated model of the genre of spiritual liturgical tradition through the prism of the author's vision of the modern composer.

The tonal drama «Messa-memoria», concentrated in the field of exclusively minor tonalities, is explained by the reflexive state. The whole composition is framed by parts of a common lyrical-contemplative nature, tonal logic. Work of M. Popov combines the basis of the *Ordinarium Missae* (immutable parts) with the features of the requiem as a funeral mass; accordingly, its structure compared to their general schemes.

The six-part «Messa-memoria» is compact in sound: by combining sections 2–3, 4–5 into a single whole on the principle of *attacca*, there is a sense of three-part structure. The main figurative and semantic accents are lyrical-reflexive and active-dramatic with reliance on roundness, song, close to the Slavic melody, wide chants in lyrical episodes and density, high dynamic comp profile, sharpness of sound complexes, *tutti* choral and orchestral composition, rhythmic accentuation with interspersed jazz elements in dramatic, culminating sections.

The analysis of the choral score «Messa-memoria» is given.

When considering the genre panorama choral works, the composer's interest in spiritual themes attracts attention – from a choral concert to a Catholic Mass. «Solemn Mass» on the canonical Latin text for soloists, for children's or women's choir, string orchestra and organ (2009), a sample of modern *Missa solemnis*, is one of the largest works of the composer.

The «Solemn Mass» is considered from the point of view of the composer's idea and its interpretation by T. Khmilyuk. It is determined that along with the preservation

of the traditional parts of the Mass for the Ordinary: «Kyrie eleison», «Gloria», «Sanctus», «Benedictus», «Agnus Dei» (except «Credo»), in the «Solemn Mass» of O. Polevoy introduces two songs as replaceable parts – «Ave Maria», «Alleluia».

Characteristic differences T. Khmilyuk's new translation are revealed. While maintaining the basic parameters of the original, solo parts (soprano, mezzo-soprano), structure and tones of all parts, the translation of the mass is limited in composition, because instead of string orchestra and organ it involves only organ and piano.

Usually with choral translations from a homogeneous choir to a mixed one, there is a need to change the key of the work to a more comfortable one (per quart or fifth per quote up or down). This is due to the ranges of choral voices: if we directly transferred the performance of female vocal parts to male voices, it would be inconvenient for the latter to perform too high parts. Moreover, some sounds in general could be outside the performance range. To all this it should be added that the change of tone could have a very negative effect on the delivery of the artistic image of the Mass; lowering it would make the timbres too massive and cumbersome, and raising them would do the opposite. Therefore, the author of the translation decided to keep the tonal plan of the «Solemn Mass» of O. Polevoy completely unchanged. Other technical ways to solve this problem are proposed: replacement of two middle voices; introduction of the fifth voice; harmonious filling; doubling; application of divisi in fragments where necessary and possible.

It is noted that the arrangement for the mixed choir acquired new textural and timbre-color colors, as the mixed choir became more expressive and dynamic, with a wider range of performance possibilities. Arrangements for mixed choir added texture and timbre to the work.

Key words: mass, requiem, choral music, part, spiritual, genre, concert, sacred, liturgical, renewal, synthesis.

Список публікацій здобувача:

1. Хмилюк Т.В. «Урочиста меса» Олега Польового: композиторський задум та його інтерпретація». *Музикознавча думка Дніпропетровщини*. Випуск 20 (1, 2021). Дніпро: ГРАНІ. С. 180–190.
2. Хмилюк Т.В. «Messa-memoria» М. Попова: канонічне та неканонічне прочитання жанру. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Випуск 44, том 3 (2021). Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 65–69.

References:

1. Khmilyuk T.V. «Urochista mesa» Olega Polovogo: kompozitorskiy zadum ta yogo Interpretatsiya». [«Solemn Mass» by Oleg Polevoy: the composer's idea and its interpretation.] *Muzikoznavcha dumka Dnipropetrovschiny*. Vipusk 20 (1, 2021). Dnipro: GRANI. S. 180–190 [in Ukrainian].
2. Khmilyuk T.V. «Messa-memoria» M. Popova: kanonichne ta nekanonichne pročitannya zhanru. [«Messa-memoria» by M. Popov: canonical and non-canonical reading of the genre.] *Aktualni pitannya gumanitarnih nauk: mizhvuzivskiy zbirnik naukovih prats molodih vchenih Drogobitskogo derzhavnogo pedagogichnogo universytetu imeni Ivana Franka*. Vipusk 44, tom 3 (2021). Drogobich: Vidavnichiy dim «Gelvetika», 2021. S. 65–69 [in Ukrainian].

Перелік творчих заходів здобувача:

1. 31 травня 2021 року «Сторінками духовної музики»: концерт-презентація «Урочистої меси» Олега Польового у перекладенні Т. Хмилюка.
2. 19 квітня 2022 року майстер-клас «Специфіка роботи над трьома компонентами хорового звучання сучасної меси: фізіологічно-технологічним, технічним та художньо-естетичним».

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Наукове обґрунтування творчого мистецького проєкту обговорено на засіданнях кафедри історії та теорії музики. Матеріали дослідження викладено в доповідях на всеукраїнських науково-практичних конференціях. Презентовано два творчі заходи в рамках творчого мистецького проєкту.

Взяв участь у науково-практичних конференціях з опублікуванням тез:

1. Хорова духовна музика як головний вектор творчих спрямувань Олега Польового. *Фундаментальні та прикладні аспекти сучасних досліджень*: матеріали науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 29–30 квітня 2021 р.). Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2021. С. 13–17.
2. Оновлення жанрів в українській духовній музиці ХХІ століття. *Музикознавча думка Дніпропетровщини*, випуск 20 (1, 2021). Дніпро: ГРАНІ, 2021. С. 180–191.
3. Українська меса нового тисячоліття (питання оновлення жанру). *Музичний твір у перетині сучасних інтерпретаційних процесів*: матеріали VI Всеукраїнської дворівневої науково-практичної конференції (м. Дніпро 12–13 квітня 2022 р.).